

PORDÁNY SAROLTA

KULTURÁLIS KÖZPONTOK ÚJ JOGI SZABÁLYOZÁSA FLANDRIÁBAN

Bevezető

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési Intézet ez év áprilisában¹ meghívott egy szakmai tanácskozásra Jósvafőre, melynek keretében a közművelődési stratégiáról és a kutatások helyzetéről tartottam vitaindítót. Az előadásra készülve került újra a kezembe a flamand kulturális központok új jogi szabályozását bemutató kiadvány, amelyet a Kulturális Központok Országos Szövetsége tavalyi, pécsi konferenciáján kaptam Paul Sergier úrtól, a brüsszeli Kulturpont Iroda igazgatójától.²

A jósvafői megbeszélésen, szűkebb körben, sok olyan lényeges szakmai probléma felvetődött, amely az Európai Unió csatlakozás folyamatához kapcsolódóan a közművelődési szakterület jelenlegi jogi, intézményi és tartalmi kérdéseinek átgondolását siettette.

Az alábbiakban *Paul Sergier: Cultural Centres in Flanders (Kulturális Központok Flandriában)*³ című, angol nyelvű tájékoztató kiadványának rövid kivonatát adom közre, azzal a céllal, hogy további szakmai vitákra, megbeszélésekre ösztönözzem az érdeklődőket.

I. A flamand kulturális központok a hatvanas években

A flamand kulturális központok a korai hatvanas évek „nyugati” társadalmának termékei. A hatvanas évek elején még élt a hit egy működőképes, fejlődő, demokratikus, humánus társadalomban, ellentétben a 68-as események utáni időszakokkal, amikor a nyugati társadalmakat már erősen bírálták. Ekkorra a második világháború romjait eltüntették, és a gazdasági fejlődés következtében az „arany hatvanas évek”-et emlegették. Mindezek a folyamatok a kulturális területre is hatással voltak, s ezt három nagy folyamat felidézésével lehet bemutatni.

Az első a **kormányzati beavatkozás növekedése**. Az akkori kormányzat vezető szerepet vállalt abban, hogy garantálja a jólétet és a prosperitást, és ennek érdekében szabályozó és változást elősegítő akciókat indított. A kultúra aktív támogatása fontos kormányzati feladat volt. Egy autonóm Flamand Kulturális Minisztérium létrehozása (a flamandok ekkoriban harcolták ki autonómiájukat a belga államszövetségben belül) további lehetőségeket biztosított ehhez. Mivel semmilyen történelmi hagyományra sem támaszkodhatott, az új minisztérium kormányzati po-

zíciója nagyon gyenge volt, s ezért jogilag is meg kellett erősítenie a működését. A kormányzat által támogatott kulturális központok hálózatának kialakulása egyike volt ennek a politikai erődemonstrációnak.

A második trend a **demokratizáció** folyamatának erősítése volt. Ez a kulturális demokratizáció közvetlenül megelőzte a politikai, a szociális és gazdasági, valamint az oktatási területen végbemenő folyamatokat.

A harmadik trend a **társadalmi-politikai csoportok válságával írható le**. A régi ideológiai harc a különböző csoportok között (katolikus, szocialista, liberális, szabadgondolkodó) elcsitult, és a pluralizmus vált uralkodóvá. A kulturális központokat ideológiailag semleges terepként tartották számon, ahol az eltérő „bölcsekből” kikerült, különböző színű és társadalmi háttérű emberek ott-hon érezhették magukat és találkozhattak egymással. A kulturális központokban dolgozó szakembereknek nem volt kifogásuk a közönség sokszínűsége ellen, hanem inkább az ellen az elv ellen lázadoztak, hogy csupán „otthon biztonságban” számukra, mert ez erősen hangsúlyozta a „helyet adó”, pusztán házigazda jellegű szerepüket.

Ez a fenti három folyamat jelzi, hogy milyen összetevők eredményeként jöttek létre a kulturális központok, s egyben meghatározza tevékenységük alapelemeit is. A kormányzat olyan találkozóhelyek támogatásával kívánta elősegíteni a kultúra demokratizálását, amelyeknek nincs közvetlen kapcsolata egyik szociális vagy politikai csoporttal sem.

II. A központok kialakulása

A flandriai kulturális központok kialakulása 1962-ben kezdődik, ugyanis ekkor hoztak létre egy autonóm Flamand Kulturális Minisztériumot, amely ebben az időben még részét képezte a belga nemzeti kormánynak. Renaat Van Elsland, az akkori miniszter vezette azt a „*Kultúrafejlesztése tanulmányi csoportot*” a leuveni egyetemen, amely a kulturális infrastruktúrát, a kulturális adminisztrációt és a kultúrpolitika pénzügyi finanszírozásának lehetőségeit tanulmányozta. A vizsgálat több mint hatezer szolgáltatóra terjedt ki, s az alábbi eredménnyel zárult: az infrastruktúra nem kielégítő, a fűtés, a biztonsági és az elektromos rendszerek korszerűtlenek, a hátsó sorban ülők pedig nem látják jól a színpadot, mert a termék formája nem teszi ezt lehetővé. Mindez éles ellentétben állt a demokratizálódás ideológiájával.

A tanulmány tartalmazott egy általános fejlesztési tervet az alábbi célokkal: létre kell hozni a holland nyelvű kultúra számára egy központot Brüsszelben, továbbá 5 regionális központot, 120 városi kulturális központot (10 ezer lakos

¹ Megyei közművelődési konferencia, 2002. április 12. Jósvafő.

² *A közművelődési intézmények szerepe az interkulturális társadalom felé vezető úton* címmel 2001. október 11-14 között a Kulturális Központok Országos Szövetsége, valamint a Pécsi Kulturális Központ rendezett nemzetközi konferenciát.

³ *Cultural Centres in Flanders – Punt.cultuur – Vlaams Centrum voor de Culturele Centra VZW*, 2001. Brussel

felett), továbbá 280 kisebb kulturális központot 3-8 ezer lakossal rendelkező településeken. Bizonyos prioritásokat is megfogalmaztak, nevezetesen, hogy a kormánynak kell felelősséget vállalni a pénzügyekért, a tervezésért és az ellenőrzésért. Ez a riport megfelelő érvanyagot szolgáltatott új jogszabályok kialakításához is.

Az első elképzelések a jogi szabályozásról

A hatvanas évektől kezdődően az „első” kormányzati szintek s főleg a helyi önkormányzatok kiváltsága volt az a döntés, hogy valahol kulturális központot hoznak létre. Ebből következően a kulturális központok kormányzati vállalkozásoknak tekinthetők. A közelmúlt eseményei azonban sokkal változatosabb képet mutatnak.

Kisebbségi vagy nagyobb mértékben, de továbbra is lakossági kérésre jönnek létre a központok. Ezeket a lakossági igényeket rendszerint a legaktívabb csoportok tagjai közvetítik a helyi kulturális bizottságnak. Egy dinamikus és energikus önkormányzati képviselő felkarolja a kérést, és előterjeszti a javaslatot. Volt olyan időszak is, amikor belpolitikai okok miatt a helyi önkormányzatok helyett a központi kormányzat tett javaslatot az intézmények létrehozására. Ebből következően jelentős központi kormányzati támogatást is kaptak a központok a megalakuláshoz, elsősorban az infrastruktúra fejlesztésére. Ez a megkülönböztető anyagi segítség nagyon bosszantotta azokat a szervezeteket (munkásklubok, művészeti központok), amelyek vállalkozási formában működtek, s nem kaptak ilyen segítséget.

A helyi infrastruktúra fenntartásának anyagi támogatása

Egyik legjellegzetesebb vonása a flamand kulturális központoknak, hogy önálló épülettel kell rendelkezniük. A hatvanas évek közepétől a kulturális központok épületeinek fenntartását jogszabályban meghatározott pénzügyi források segítették. A központi támogatás az épületfenntartás 60 százalékát fedezte. Az 1991-ben hozott új jogszabály átalakította a központi támogatás formáját és mértékét. A helyi önkormányzat kulturális tevékenységekre szánt költségvetésében megtervezik az épületek fenntartását, amelyek karbantartására, felújítására azonban a rendelkezésre álló pénzmennyiség maximum 80%-át lehet évente felhasználni.

Az épületek kérdése három okból is nagyon lényeges. Először is azért, mert a kulturális központnak építészeti „minőségjelzőnek” kell lenni. Annak az épületnek, amelyben a legfontosabb kulturális események zajlanak egy településen, muszáj építészeti szempontból is kifejeznie valamit. Sajnos ennek a követelménynek máig nem felel meg sok épület Flandriában, de jelenleg már versenyztetik az építészeti terveket, s az új intézmények létrehozásánál, az épületről való döntésnél egyre inkább építészeti szempontokat is figyelembe vesznek. Másodsorban az épületekről hozott döntések folyamatosan befolyásolták, befolyásolják a kulturális

központok potenciális tevékenységét is. Egy épület legalább harminc évig, de inkább hosszabb ideig határozza meg a kulturális tevékenységek keretét, ezért feltétlenül szükség van a helyi lakosok véleményének figyelembe vételére, s a hosszabb távú működésre vonatkozó elképzelésekre. Harmadrészt, mivel a jogszabályok az épülettel kapcsolatban feltételeket állítanak, a tervezéskor figyelembe kell venni a jogilag megkövetelt minimális feltételeket, mert különben a tulajdonosok nem kapják meg a működési engedélyt.

A tartalmi tevékenység támogatása

A kulturális központ az épület átadása után kezdheti meg a működést. Ettől a pillanattól kezdve nyílik mód arra, hogy a „Flemish Community” működési engedéllyel elismerje, és anyagilag támogassa a központot. Korábban a tartalmi és pénzügyi tevékenységet két sikeres törvény szabályozta, az 1973-ban megalkotott alaptörvény, és ennek 1991-es módosítása.

Az 1973. évi törvény

Ez az első jogi szabályozás a kulturális központokat általános szempontok és feltételek figyelembe vételével négy kategóriába osztotta (A, B, C, D), s besorolásuk alapján kaptak támogatást. Az elismeréshez (nyilvántartásba vételhez) az alábbi, a törvényben meghatározott célokat kellett teljesítenie:

1. A kulturális központ kifejezés olyan pluralisztikus alapon működő intézményt jelent, amely egy meghatározott épületben működik, s a tevékenységeket az alábbi célok érdekében végzi:

- helyet ad a szocio-kulturális munka minden formájának valamennyi korosztály számára,
- állandó találkozóhelyet biztosít a kultúra különböző, legszélesebb értelemben vett kifejezésének,
- szervezi a szocio-kulturális munka valamennyi formáját, s biztosítja, hogy a változó szükségletek szerint alakítja azt,
- elősegíti a vonzáskörzetében élők találkozását és együttműködését valamennyi társadalmi csoport és korosztály számára.

2. A központ létrehozását, megalapítását a helyi önkormányzatnak kell kezdeményeznie, amely egyben a tulajdonosa is az épületnek.

3. A működtetést végző testület tagjainak a felének a helyi önkormányzatban résztvevő politikai pártok képviselőiből, a másik felének a magánvállalkozók közül kell kikerülnie.

A működtetésnek két lehetséges szervezeti formája volt. Az egyik szerint közalkalmazottak vezették az intézményben folyó tevékenységet a kulturális tanácsadó testület, illetve az önkormányzat kulturális bizottságának irányításával, a másik szerint önálló jogi személyként bejegyzett civil szervezet vezette az intézményt, s ők önállóan hoztak döntéseket a foglalkoztatásról.

Az intézmények kategóriák szerinti csoportosítása és támogatása

A fent említett négy kategóriába (A, B, C, D) az alábbi három kritérium szerint sorolták be az intézményeket:

– *infrastruktúra*: minél nagyobb volt az épület, annál magasabb volt a besorolása. Az épület besorolásánál figyelembe vették, hogy rendelkezik-e színházteremmel vagy többfunkciós nagyteremmel, kiállítási területtel, konferenciatermekkel (nálunk szakköri szobákkal), irodával és találkozóhellyel, kávézóval, konyhával.

– *vonzáskörzet*: minél nagyobb volt az a földrajzi terület, ahonnan látogatók érkeztek a rendezvényekre, annál magasabb kategóriába sorolták a központot. Az intézményeknek címlistákkal, beiratkozási ívekkel, részvételi listákkal kellett igazolni, hogy milyen körzetből jönnek a látogatóik.

– *működési terület*: ezt sohasem dolgozták ki, s valóban nem is befolyásolta a kategóriába sorolást.

A jogszabály pontosan előírta a munkakör szerinti fizetést, a végzettségre, illetve a szakmai gyakorlatra vonatkozó követelményeket. A kormányzat fizette közvetlenül a szakalkalmazottak bérét, s a helyi önkormányzat a műszaki, technikai, illetve gazdálkodási munkakörök után járó munkabért.

Az 1991. évi jogszabály módosítása

Az önálló épület továbbra is alapvető feltételként szerepel a jogszabályban, de kiegészült azzal, hogy a kulturális központ működhet többfunkciós közösségi épületben is, más intézményekkel közösen.

A kulturális központok céljára vonatkozóan is megjelentek új szempontok:

– lehetőséget ad a legkülönbözőbb kulturális tevékenységeknek, szervezeteknek, lakossági csoportoknak, és eltérő ideológiák, filozófiák szerint szerveződő csoportoknak programjaikhoz.

– helyet ad független szervezeteknek, csoportoknak, amelyek elsősorban művészetekkel foglalkoznak (amatór művészeti csoportok),

– helyet ad informális összefogvetelekre és kapcsolatfelvételre,

– és mindenhol, ahol szükséges segíti és támogatja a kulturális szektoron belüli együttműködést.

Ez a jogszabály már a helyi önkormányzatra bízta a működtetési formára vonatkozó döntést. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy 1988-ban 66 flamand önkormányzati fenntartású kulturális központ működött, 37 civil szervezet vezetésével, kettő pedig megyei önkormányzati (*provincial management*) fenntartásban. A valóságban ennél még árnyaltabb a kép, ugyanis sok önkormányzati fenntartású intézményben valójában civil szervezetek biztosítják a programokat, s ez az adó szempontjából is gazdaságosabbá teszi a működést, ugyanis ezek vissza tudják forgatni a bevételeikből származó pénzt további programok szervezésére.

A kulturális központok kategorizálása

Ez a jogszabály két kritérium szerint továbbra is négy kategóriába osztotta a központokat, a korábbihoz hasonlóan az épületek mérete szerint, valamint a település lakosságának száma alapján, melyet pontosan rögzítettek (15 ezer főnél kevesebb, 15 és 30 ezer fő között, több mint 35 ezer fő).

Új lehetőségként jelent meg, hogy az úgynevezett *közösségi központokat* is regisztráltatni lehet, de ennek az a feltétele, hogy az új központ egy már regisztrált kulturális központtal együttműködve végzi a munkáját (nálunk talán telephelynek lehetne nevezni). A közösségi központoknál a lakosság számot 12 500 főhöz, illetve az ennél nagyobb lakosság számhoz kötik.

A jogszabály a bérek támogatását is differenciálta, s még pontosabban meghatározta a központi, illetve a helyi költségvetésből támogatandó bérhányadot.

III. A 2002. évi új jogi szabályozás

A jogi szabályozás háttere

A kilencvenes években mind mennyiségét, mind minőségét tekintve hatalmas fejlődés történt a flamand kulturális központok körében. Számuk 60-ról 100-ra emelkedett, és jelentősen megnőtt a szakemberek száma is. Ugyanakkor egyre több és több kritika érte az 1991. évi törvényt, különösen annak mennyiségi szemléletű kategóriarendszerét.

Az új alapelvek

A törvény az alábbi új alapelvekre épül: integrált kulturális politika kialakításának ösztönzése helyi szinteken; a kulturális politika jelentőségének erősítése; a korábbi mechanikus helyi rendeletek megújítása; a helyi döntéshozók közötti együttműködés dinamizálása.

Helyi rendelet a kulturális politikáról (Local Cultural Policy Act)

A Flamand Parlament 2001 júliusában fogadta el a (Local Cultural Policy Act) a helyi kulturális politika kialakításáról szóló törvényt. Ennek természetesen hatása volt a kulturális központok új szabályozására is. A kulturális központok, a könyvtárak, a helyi önkormányzat kulturális tanácsadó testületei, a kulturális politika tervezése, valamint a helyi együttműködési kötelezettségek alkotják a helyi kultúrpolitikáról szóló rendelet öt fő fejezetét. A kormány magas színvonalú, integrált helyi kultúrpolitikai tervek létrehozását kívánja elérni ennek a törvénynek a segítségével. A központi kormányzattól pénzügyi támogatást a helyi önkormányzatok, illetve az intézmények csak a törvényben meghatározott módon kidolgozott helyi kulturális politikai terv alapján kaphatnak. Számunkra viszont érdekes lehet, hogy az önkormányzatok pályázhatnak a tervező tevékenység koordinálását végző szakember bérére kormányzati pénzforrásból.

A kulturális központokat közvetlenül érintő szabályozás

Az új törvény különbséget tesz a kulturális központ (*culture centre*) és a közösségi központ (*community centre*) között. A közösségi ház a helyi önkormányzat által fenntartott kulturális létesítmény, amely működtetésének célja a helyi lakosság kulturális igényének felkeltése, a közösség összekovácsolása, a kultúra terjesztése valamint az ismeretterjesztés, különös tekintettel a helyi közösség sokszínű igényeire. Ezen felül a kulturális központ olyan közösségi ház, amely mindezen fenti tevékenységeken túl saját kulturális kínálattal is rendelkezik, s azt az adott településnél jóval nagyobb vonzáskörzet számára, szolgáltatásszerűen kínálja. Ezek a központok olyan nagyobb városi, illetve területi központok, amelyek szerepelnek a flamand településfejlesztési tervben (*Environmental Structure Plan for Flanders*).

A helyi önkormányzatok számára csak a könyvtár és a kulturális tanácsadó testület fenntartása kötelező. Ugyanakkor, ha működtetnek kulturális központokat, lehetőségük van annak fenntartására is, s a benne zajló rendezvények központi költségvetési forrásokból való támogatására is pályázatot nyújthatnak be. Ezeket a forrásokat a törvény pontosan tartalmazza. A támogatási összegek nagysága a lakosság számától, a vonzáskörzetből kimutatható látogatók számától és az infrastruktúrától függ, tehát továbbra is számszerű mutatókhoz kapcsolódik a központok támogatása.

A legjelentősebb változások áttekintése

A legjelentősebb változás természetesen az integrált kultúrpolitikai szemlélet megjelenése volt. A kulturális örökségvédelem, a szocio-kulturális munka, a művészeti tevékenység közös tervezési folyamat részét képezi. A korábbi évek mennyiségi mutatóihoz képest most a minőségi és a mennyiségi szempontok együtt jelennek meg. További jelentős változás, hogy míg korábban csak a nagyobb, regisztrált kulturális központok kaptak támogatást, most az új törvény lehetővé teszi, hogy a kisebb közösségi házak is pénzhez jussanak, s így hosszabb távon megvalósulhat az a cél, hogy valamennyi településnek legyen közösségi háza. Számunkra szintén érdekes, s megfontolandó része a szabályozásnak, hogy arra ösztönzik a helyi önkormányzatokat, fogjanak össze, s hozzanak létre közös kulturális vállalkozásokat (*joint ventures*).

Összegzés

A cikkemhez felhasznált rövid tanulmányt azzal a céllal készítette el *Paul Sergier* igazgató, hogy a nemzetközi kapcsolatok építésére vállalkozó szakembereknek háttéranyagot tudjon adni, s ezzel elősegítse a kapcsolatokban oly sokszor kialakuló félreértések megelőzését. Bevezetőjében szabódik amiatt, hogy tíz oldalas ismertetője nagyon vázlatos, s ismertetéséből fontos területek kimaradtak. Mit mondjak akkor én, aki tovább rövidítettem az eredeti

anyagot, s a magyar nyelvű fordítással is – bár próbáltam nagy gondossággal eljárni – óhatatlanul változtattam a szövegen? Feltétlenül érdemes lenne az eredeti jogi anyagot tanulmányozni, s élőben is megnézni a jogi szabályozás hatását a helyi intézményekre.

